

Науково-методична робота

**Використання інформаційно-
комунікативних технологій у процесі
навчання історії**

Виконав вчитель історії і правознавства
Шевчук Костянтин Володимирович

,

Новоград-Волинський

ЗМІСТ

ВСТУП	3

Розділ 1.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ОДИН З ЗАСОБІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ ІСТОРІЇ	6

1.1. Поняття і сутність інформаційно-комунікативних технологій	6

1.2 Місце інформаційно-комунікативних технологій в процесі навчання історії	9

1.3. Дидактичні особливості організації уроку історії з використанням інформаційно-комунікаційних технологій	15

Розділ 2.

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ	18

2.1. Особливості створення і використання мультимедійних презентацій ...	18

2.2. Методичні особливості візуалізації в процесі навчання історії	26

2.3. Методичні засади створення і використання комп'ютерних тестів, вікторин та кросвордів в процесі навчання історії	29

2.4. З особистого досвіду застосування інформаційно-комунікативних технологій в процесі навчання історії	34

ВИСНОВКИ	36

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	38

ВСТУП

Сучасна світова цивілізація, яка на фоні неспинного кількісного зростання чисельності населення з кожним роком відчуває все більший дефіцит сировинних ресурсів, нестачу продовольства, появу та стрімке поширення до недавно невідомих політичних, економічних, екологічних і т.п. проблем глобального характеру, успішно продукує величезні обсяги найрізноманітнішої інформації, що має попит і задовольняє потреби найвибагливіших споживачів. За таких умов інформація перетворилась в надцінний товар стратегічного значення, який одночасно залишається і високоефективною тактичною зброєю. Своєчасне оволодіння певною інформацією, а тим більше її продукування у власних інтересах, в сьогоденні спроможне визначити місце окремих людських спільнот в загальносвітовому соціумі, а держав - в геополітичному просторі, і в такий спосіб вирішити їхню долю та спродувати перспективи на майбутнє. Сьогодні все частіше боротьба за існування будь-якої спільноти чи держави вирішується не на полях боїв під гуркіт танків і постріли гармат, а визначається в тиші кабінетів фахівців, які працюють з інформацією - IT-технологів і PR-менеджерів, що планують, очолюють та ведуть так звані, але цілком реальні, інформаційні війни.

Становлення інформаційного суспільства в загальноцивілізаційному масштабі та інтеграція України до єдиного світового простору зумовили розуміння необхідності створення на державному рівні умов для формування і розвитку інформаційного суспільства в Україні. За таких умов 9 січня 2007 року за № 537-в. на вищому законодавчому рівні прийнято Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Відповідно до Закону однією з основних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні є забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у процесі формуванні всебічно розвиненої особистості.

В свою чергу перехід від традиційного індустріального до новітнього інформаційного суспільства кардинально змінив положення та завдання, що постають перед державною системою освіти. Важливим аспектом, що визначатиме характер змін у системі освіти, стане науково-технічний прогрес та його вплив на суспільні відносини, адже сучасному громадянському суспільству необхідна не тільки якісна, але й загальнодоступна освіта, яка спроможна забезпечити зростаючі потреби кожного індивіда, насамперед учня – в майбутньому потенційно свідомого громадянина, дієвого члена

суспільства і активного споживача та виробника матеріальних і духовних благ та цінностей.

Реформування системи освіти в Україні впродовж найближчих років передбачає її перебудову задля впровадження в повсякденну освітню практику таких технологій, які б створили максимально сприятливі умови для розвитку і саморозвитку особистості учня, формування провідних життєвих компетентностей та виявлення і активного використання у навчальній діяльності його індивідуальних особливостей та інтересів. Невипадково, що у схваленій Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 Національній стратегії розвитку освіти на період до 2021 року зазначено:

«Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві».

Національна стратегія розвитку освіти передбачає реалізацію значного переліку заходів, спрямованих на забезпечення інформатизації освіти, задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу, на пошук шляхів адаптації національної школи до викликів сучасної дійсності:

- впровадження високотехнологічних інформаційних засобів навчання, оновлення застарілого парку комп'ютерної техніки;
- застосування поряд із традиційними засобами навчання інформаційно-комунікаційних технологій;
- забезпечення навчально-виховного процесу засобами інформаційно-комунікаційних технологій;
- доступу навчальних закладів до світових інформаційних ресурсів.

Для реалізації цієї мети Національною стратегією розвитку освіти на період до 2021 року передбачено фінансування та ресурсне забезпечення державної цільової програми, впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» (втратила чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів України №71-2014-п. від 05.03.2014.)

Бурхливі події останнього року певною мірою пригальмували реалізацію, але ніяк не зняли з порядку денного необхідності проведення на

загальнодержавному рівні комплексу заходів щодо реформування національної системи освіти, як засобу інтеграції української держави і громадянського суспільства у світове інформаційне середовище.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в навчально-виховний процес має зробити національну систему освіти більш модерною, доступною та якісною, спроможною забезпечувати широкі можливості для розвитку, навчання та виховання громадянина України, формувати творчу особистість, наділену базовими життєвими компетентностями, які надають їй можливість активного, самостійного життя в умовах швидкоплинного і багатовимірного інформаційного суспільстві.

Автор даної праці певний того, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання історії учнів загальноосвітніх навчальних закладів, слугує ефективним засобом досягнення навчально-виховної мети кожного конкретного уроку і курсу в цілому, сприяє оволодінню учнями базовими предметними компетентностями. Завданням роботи автор вважає необхідність доведення правильності даного твердження на основі власного досвіду використання широкого арсеналу засобів інформаційно-комунікаційних технологій. Об'єктом дослідження виступатиме методика застосування інформаційно-комунікаційних технологій на уроках історії. Предметом дослідження слугуватиме технологія надання учням знань з історії та формування у них практичних умінь та навичок за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Розділ 1.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ОДИН З ЗАСОБІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ ІСТОРІЇ

1.1. Поняття і сутність інформаційно-комунікаційних технологій.

В другій половині ХХ ст. науково-технічний прогрес підштовхнув економістів та соціологів до пошуку нових критеріїв визначення стану розвитку суспільства тієї чи іншої держави і світової цивілізації взагалі.

Новітні підходи до проблеми застосував один з перших розробників концепції інформаційного суспільства австрійсько-американський економіст Фріц Махлуп. В 1962 році працею «Виробництво і розподіл знань в Сполучених Штатах» його зусиллями у науковий обіг введено поняття «індустрія знань», до якої автор включив п'ять визначальних складових інформаційної діяльності у суспільстві:

- 1) *освіта;*
- 2) *наукові дослідження і розробки;*
- 3) *засоби масової інформації;*
- 4) *інформаційні технології;*
- 5) *інформаційні послуги.*

Базуючись на цій класифікації, оперуючи статистичними даними економічного розвитку США, Махлуп вирахував, що в 1959 році 29 % валового національного продукту США вироблено індустрією знань. В такий спосіб поняття «інформація» і «знання» стають ключовими для характеристики стану суспільства.

Паралельно з Ф. Махлупом американський соціолог Деніел Белл книгою «Настання постіндустріального суспільства» обґрунтував концепцію «постіндустріального суспільства», наголошуючи на важливості інформації та знань в новій постіндустріальній економіці. У 80-ті роки ХХ ст. Белл в статтях і виступах замість терміну «постіндустріальне суспільство» застосовує словосполучення «інформаційне суспільство». Саме так, на початку 60-х років, характеризували стан розвитку світової цивілізації соціологи Японії - країни, що за темпами науково-технічного розвитку посідала в світі в цей час перше місце.

З легкої руки авторитетного Белла термін «інформаційне суспільство» став загальноновизнаним поняттям і дотепер застосовується в наукових колах для позначення нового, швидко змінюваного світового соціо-економічного

комплексу постіндустріальної епохи. Разом з тим донині не існує єдиного, загально визнаного визначення поняття «інформаційне суспільство», але незважаючи на всю багатоманітність трактувань цього явища, всі спроби розтлумачити термін зводяться до загально прийнятного визначення:

Інформаційне суспільство (англ. *Information society*) — теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі.

Як провідні соціологи так і економісти світу погоджуються з тим, що характерними ознаками теоретичного інформаційного суспільства, є:

- збільшення ролі інформації і знань в житті суспільства;
- зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті;
- зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг.

Народження інформаційного суспільства відбувалось одночасно з появою і розвитком комплексу взаємопов'язаних засобів комунікації (дротові і кабельні телефонні лінії і бездротові з'єднання) та уніфікованих технологій (комп'ютери, підпрограмне і програмне забезпечення, накопичувальні та аудіовізуальні системи), які надали користувачам можливість безперешкодно створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію. Загальноживаним терміном, яким на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства позначають симбіоз комунікацій та технологій стало словосполучення інформаційно-комунікативні технології, або ІКТ. Інформаційно-комунікаційні технології швидко змінили орієнтації та магістральні шляхи розвитку цивілізації, вплинули на всі сфери буття людини, «перезавантажили» зміст, форми і методи діяльності традиційних галузей економічного, соціального і культурного середовища людства.

Не оминули стрімкі перетворення і наріжної для людства галузі - освіти. В інформаційному суспільстві освіта з соціального інституту трансформувалась в самостійну систему, яка в абсолютних ступенях впливає

на буття соціуму, його економічне і культурне становище. Тому закономірно і символічно, що термін ІКТ вперше було застосовано в 1997 році Деннісом Стівенсоном під час оголошення доповіді уряду Великобританії про створення нового Національного навчального плану для Великої Британії на 2000 рік.

В середовищі інформаційного суспільства система освіти перетворюється у найважливіший стратегічний ресурс і визначальний показник розвитку спільноти будь якої держави, в освітньому просторі якої продукуються знання та інформація. За таких умов знання та інформація перетворюються на кінцевий продукт виробництва інформаційного суспільства, а ці широко відомі та загальноживані поняття стають тотожними за своїм значенням і смисловим навантаженням.

1.2. Місце інформаційно-комунікаційних технологій в процесі навчання історії

Світ сьогодення - світ інформаційного суспільства, в якому панують інформація та знання, ніколи б не сформувався за умов відсутності на загально цивілізаційному рівні панування реальної демократії та глобальних процесів, що викликають до життя стрімкі соціально-культурні перетворення у найвіддаленіших куточках Землі. Сучасне українське суспільство і держава теж зазнають глибинних перетворень політичного, економічного та культурного характеру, що беззаперечно викликані до життя процесом становлення і неухильного розвитку інформаційного суспільства в нашій державі. Найактивнішими прихильниками і учасниками революційних змін в українському суспільстві є покоління, чий вік співпадає з початком існування незалежної України та її перших кроків на зустріч світовому співтовариству, охопленому трансформацією постіндустріального суспільства в інформаційне. Це покоління відчуло на собі переваги вільного одержання, володіння, створення, використання та розповсюдження будь-якої інформації. Доступність інформації створила можливість порівнювати і оцінювати зразки державного устрою, економічних та суспільних систем України і розвинутих держав, які першими ступили на шлях будівництва інформаційного суспільства. В колах патріотично налаштованої, прогресивно мислячої частини українського суспільства сформувалось стійке розуміння і переконання в тому, що процвітаюча модерна Україна можлива лише за умови створення в ній цивілізованого демократичного суспільства, прогресивний розвиток якого визначатиметься не лише соціально-економічними й політичними пріоритетами, а, насамперед, загальним рівнем розвитку кожної особистості.

У цих умовах актуальним стає завдання трансформування парадигми освіти від репродуктивного навчання, що базується на пасивному відтворенні учнем набутих знань, до навчання діяльнісного, що надасть кожній особистості вмінь і навиків аналізувати, порівнювати, оцінювати набуту інформацію, що набуває якості певних знань і на їх основі генерувати ідеї та гіпотези, знаходити шляхи до взаємодії і розв'язання конкретних практичних завдань.

В такій ситуації вчитель не повинен бути ретранслятором певної суми знань, умінь та навичок, а має стати організатором такого процесу навчання, в якому кожен конкретний учень, спираючись на особистий потенціал, включиться у спільну діяльність учня та вчителя, що забезпечує учневі можливість індивідуальної самореалізації та розвитку особистісних якостей у ході засвоєння навчального матеріалу.

Відповідно до зазначених суспільних потреб, наріжним завданням сучасної школи та історичної освіти зокрема, їх стратегічною метою є плекання національно-свідомої, духовно багатой, толерантної, творчої, поінформованої, компетентної особистості учня, що здатна до перетворення набутих знань в інструмент творчого освоєння світу. Іншими словами, саме вчитель історії має стати тією силою, тим моральним авторитетом, який власним прикладом використання надбань сучасного суспільства в поєднанні із знанням багатовікового досвіду людської цивілізації, виявиться спроможним формувати з учня громадянина і патріота, зрілу особистість, що вміє працювати на результат і здатну до позитивних соціально значимих досягнень.

У зв'язку з цим переорієнтація стилю мислення сучасного вчителя, усвідомлення ним принципово нових вимог та викликів часу щодо його педагогічної діяльності, готовність використовувати інформаційно-комунікативні технології як допоміжний, але ефективний навчальний ресурс – це завдання, які потребують вирішення не тільки на індивідуальному рівні конкретного вчителя історії, але й на загальнодержавному рівні.

Досвід країн, які першими стали на шлях застосовування інформаційно-комунікаційні технологій в процесі навчання, свідчить, що навчання історії в поєднанні з ІКТ сприяє розвитку в учнів умінь критичного мислення, формує з них поінформованих громадян і критично мислячих членів суспільства, що здатні перетворювати інформацію на знання, а знання на суспільно значущі дії.

Особливого значення для інформаційного суспільства набуває глобальна мережа «Інтернет». Використання цього надпотужного інформаційного ресурсу дозволило учням і вчителям, як споживачам, збільшити кількість і диференціювати якість джерел одержання інформації. Як користувачі Інтернету вони отримали можливість уникнути однобічного сприйняття тих чи інших історичних процесів та явищ, опанували вміння зіставляти різнополярні інтерпретації історичних фактів, навчились критично оцінювати та виробляти власне ставлення щодо них. Відтак учнівська молодь покоління інформаційної революції позбулось загрози перетворення на об'єкт маніпуляцій свідомістю, напрацювало власне сприйняття і розуміння як реалій сучасного, так і подій минулого, що забезпечило неухильний розвиток засад демократії в суспільному житті і державному устрої. Саме ці обставини визначили прогресивний напрям політичного і соціально-економічного розвитку країн, що першими стали на шлях використання інформаційних технологій в освіті.

Повільне, але неспинне входження України в світовий інформаційний простір зумовлює необхідність революційних перетворень в освіті в цілому і

в системі навчання дисциплін гуманітарного курсу та історії зокрема.

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку освіти є процес, особливість якого полягає в тому, що почута з вуст педагога або одержана з підручника сума знань поступається кількістю, а подекуди і якістю знанням, одержаним учнем з електронних ресурсів, Інтернету, середовища телевізійного простору тощо. Таким чином якісне викладання курсу історії в умовах становлення і розвитку інформаційного суспільства неможливо здійснювати без використання засобів і можливостей, які надають інформаційно-комунікативні технології та Інтернет.

ІКТ створюють широкі можливості вдосконалення навчально-виховного процесу та підвищення ефективності уроку історії, сприяють всебічному і гармонійному розвитку особистості учнів, розкриттю їх талантів, суттєво модернізують зміст, форми, методи навчання. Вдало підібрані засоби та технології з арсеналу інформаційно-комунікативних технологій забезпечуватимуть розвиток творчих здібностей та інтелекту, стимулюватимуть пізнавальну активність, емоційну сферу та почуття учнів. Дидактичні можливості ІКТ сприятимуть зацікавленості учнів у навчанні історії. При цьому працездатність учнів, зацікавленість їх різними видами діяльності, просторова уява, пам'ять, логічне мислення і світогляд рухатимуться в напрямі до активізації, розвитку і удосконалення.

В поєднанні з реалізацією особистісно-орієнтованого підходу на уроках історії інформаційно-комунікативні технології забезпечують оптимальні умови для формування творчої високорозвиненої, свідомої, активної, особистості учня, у якої будуть сформовані основні предметні компетенції:

***хронологічна** – вміння орієнтуватися в історичному часі;*

***просторова** – вміння орієнтуватися в історичному просторі;*

***інформаційна** – вміння працювати з джерелами історичної інформації;*

***комунікаційна** – вміння будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії;*

***логічна** – вміння визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснення історичних фактів, явищ, процесів;*

аксіологічна – вміння формулювати оцінки й версії історичного руху і розвитку.

Використання інформаційно-комунікативних технологій в процесі навчання історії дозволить нейтралізувати недоліки традиційного навчання - низьку динаміку процесу та незначну ефективність елементів інтерактивності та наочності. ІКТ не тільки забезпечить вчителю можливість краще надати учневі навчальний матеріал, зробити його більш цікавим та ілюстративним, швидко перевірити знання учнів та підвищити їхній інтерес до навчання, але й створить вчителю можливість отримувати найостаннішу загальну і фахову інформацію, спілкуватися з колегами і однодумцями, учнями та батьками учнів. Завдяки вмінню користуватись ІКТ зростатиме авторитет вчителя, він перетвориться на носія культури, ретранслятора суспільного досвіду і загально цивілізаційних знань, усього передового та сучасного.

Відтак використання інформаційно-комунікативних технологій в навчально-виховному процесі, зокрема при навчанні історії, об'єктивний і природний процес, що базується на загальному розумінні зміни ролі інформації в освітньому процесі і загальних принципів інформаційної взаємодії в сучасному інформаційному середовищі. ІКТ змінюють спосіб передачі вчителем і сприйняття інформації учнем, активізують інформаційну взаємодію суб'єктів навчально-виховного процесу, внаслідок чого урок історії перетворюється на процес виконання різноманітних видів самостійної діяльності з моделями предметно-історичного середовища (артефактів культури, реконструкцій історичних подій, явищ і процесів і т. п.), створених за допомогою сучасних комп'ютерних засобів та представлених на екрані. Використання різноманітних мультимедійних карт, анімованих схем, рухомих навчальних картин, численних відеоматеріалів та аудіокоментарів, представлених в електронному варіанті, забезпечує більш глибоке осмислення навчального історичного матеріалу, гарантує його образне сприйняття, посилює емоційний вплив історичних явищ і фактів на особистість учня, чим сприяє його глибокому «зануренню» в досліджувану епоху.

Оперуючи цифровими навчальними ресурсами, на будь-якому уроці вчитель має можливість організувати дослідницьку діяльність учнів, зорієнтувати їх в індивідуальному пошуку інформації, навчити оцінювати надійність різних інформаційних джерел, створювати власні електронні продукти (малюнки, мультимедійні презентації, електронні моделі). В такий спосіб учні одержують можливість працювати в індивідуальному, комфортному для них темпі, що створює ситуацію успіху для кожного учня, а сам процес здобуття нових знань мотивує до навчання. Замість насичення

пам'яті дитини значним обсягом знань вчитель історії, що володіє навиками застосування інформаційно-комунікативних технологій, виконує набагато важливішу місію - навчає знаходити, користуватись та застосовувати на практиці здобуті знання, уміння та навички.

Зрозуміло, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес має здійснюватись виважено, в поєднанні з традиційними педагогічними технологіями, бути ретельно підготовленим і продуманим. Перевагою використання ІКТ у навчанні є те що цей потужний навчально-виховний ресурс створить можливості розвитку і примноження природних здібності учнів і творчого потенціалу педагогів, дозволить досягти високих результатів у навчальній діяльності кожному суб'єкту навчального процесу, забезпечить формування і розвиток власного освітнього шляху. Безмежність педагогічних можливостей індивідуалізації і диференціації навчального процесу, його адаптації до індивідуальних особливостей учня пов'язана із застосуванням у цьому процесі додаткових інформаційних навчальних ресурсів, широкого спектру педагогічних методів і технологічних варіантів навчання, посиленням навчальних комунікацій, мультимедійних характеристик засобів навчання, розширенням простору інноваційної педагогічної діяльності.

Підсумком вище наведеного буде висновок про те, що внаслідок використання ІКТ в процесі навчання історії:

- збільшується можливість використання наочних матеріалів;
- підвищується ефективність праці і учня, і вчителя;
- встановлюються міжпредметні зв'язки з основами інформатики;
- стає можливою організація проектної діяльності учнів;
- змінюються на краще стосунки вчителя з учнями, (насамперед з активними користувачами комп'ютерів та Інтернету, які «відкривають» в учителіві «споріднену душу»);
- ставлення до комп'ютера як цікавої іграшки поступається його сприйняттю учнями як інструменту для роботи і навчання;
- історичні факти, явища, події, документи, представляються візуалізовано у тісному взаємозв'язку;
- знання формуються завдяки залученню різних каналів сприйняття;
- сприйняття, інтерпретація та засвоєння історичних знань відбувається не тільки когнітивним способом, але й споглядальним шляхом;
- відтворення історичних подій, як найважливіший крок у формуванні історичної свідомості відбувається завдяки залученню віртуальної реконструкції, що стимулює інтелектуальну діяльність учнів.

Проте комп'ютер ніколи не зможе повністю замінити вчителя. Тільки вчитель може зацікавити учнів своїм предметом, викликати допитливість, завоювати довіру, відзначити старанність, знайти шляхи спонукання до навчання, спрямувати увагу на ті або інші важливі аспекти предмету, який вивчається.

В свою чергу вчителю, який застосовує ІКТ, варто пам'ятати, що будь-який навчальний процес базується на використанні педагогічних технологій, тому в процесі навчання ІКТ мають набути педагогічного змісту, підвищити ефективність навчального процесу, розвантажити вчителя і допомогти йому зосередитися на індивідуальній і творчій роботі. Вчитель має бути свідомий того, що методично невиправдане використання, невірно підібраний і поданий за допомогою інформаційно-комунікативних технологій інформативний матеріал, може призвести до негативних наслідків, пов'язаних із вторгненням і руйнуванням природного внутрішнього світу дитини і створювати в неї хибні, штучні, ілюзорні враження від взаємодії з візуалізованими віртуальними сюжетами. А це може призвести до формування у дитини егоїстичних нахилів та індивідуалізму, руйнації почуття колективізму і взаємодопомоги, створювати підґрунтя для маніпулювання свідомістю молодої людини. Небезпека психічному здоров'ю може поєднуватись із загрозою загальному фізичному стану дитини, якщо вчитель нехтуватиме допустимими нормами безпечних режимів роботи з комп'ютером. У зв'язку із зазначеним, набуває актуальності необхідність досліджень психолого-педагогічного впливу та медичних наслідків застосування інформаційно-комунікаційних засобів на фізичний та психічний розвиток учнів.

1.3. Дидактичні особливості організації уроку історії з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Застосування інформаційно-комунікативних технологій і комп'ютера, як робочого інструменту ІКТ в процесі навчання історії має базуватись на загальних принципах, додержання яких забезпечить високу ефективність використання ІКТ та і самого уроку:

- 1. **Принцип адаптивності** - використання комп'ютера, повинно відповідати індивідуальним особливостям (віковим, психоемоційним, інтелектуальним тощо) учня.*
- 2. **Принцип керованості** - у будь-який момент вчитель повинен мати можливість корегувати процес навчання і використання комп'ютера.*
- 3. **Принцип інтерактивності** - в процесі навчальної діяльності комп'ютер повинен виступати в якості апарату діалогового спілкування між вчителем і учнем.*
- 4. **Принцип оптимального** – комп'ютер має слугувати засобом оптимального поєднання індивідуальної та групової форми роботи учнів в процесі навчання.*
- 5. **Принцип комфорту** - при спілкуванні з комп'ютером в процесі навчання учень повинен відчувати стан психологічного комфорту і задоволення.*

Методику використання комп'ютера в процесі навчання визначають зміст навчального предмету та можливості комп'ютерних програм. Разом з тим форми і прийоми використання розмаїття засобів ІКТ перебувають в прямій залежності від мети і форми проведення уроку, від індивідуальних особливостей учнів класу, від фахового рівня підготовки вчителя у галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Оскільки ІКТ є придатними до застосування на різних етапах опанування учнем навчального матеріалу, як в школі на уроці, так і вдома під час самостійної роботи, то під час підготовки до уроку вчитель має для себе дати відповіді на питання: «Чи треба використовувати комп'ютер на цьому уроці? На якому саме етапі уроку використання комп'ютера буде найбільш доцільним?»

Комп'ютер може використовуватися на всіх етапах навчального процесу: при поясненні (введенні) нового матеріалу, узагальненні, повторенні, перевірці та корекції знань, умінь, навичок школярів. При цьому комп'ютер як робочий інструмент в руках вчителя може виконувати функції:

- 1) джерела навчальної інформації;
- 2) наочного посібника;
- 3) тренажера;
- 4) засобу діагностики і контролю;
- 5) засобу підготовки та зберігання навчального матеріалу;
- 6) обчислювальної машини та програвача.

Проте ефективне впровадження в навчальний процес ІКТ не завжди забезпечується в межах традиційної класно-урочної системи організації навчальної діяльності, а тому може вимагати змін форм його організації. Технологія навчальної взаємодії вчителя та учнів за посередництва комп'ютера визначатиме тип уроку. Алгоритм проведення найбільш поширеного і вживаного типу уроку — комбінованого, що має відбуватись з використанням комп'ютерів, може бути подібним до зразка:

- 1. Після оголошення теми, яка вивчається на уроці, учні проходять перевірку рівня засвоєння попередньо опрацьованого навчального матеріалу. Учні за посередництва комп'ютера можуть виконувати тестові завдання, працювати з картами і схемами тощо.*
- 2. Пояснення нового матеріалу вчитель може супроводжувати демонстрацією відповідних відеоматеріалів, підготовленої мультимедійної презентації, ілюстративних зображень, карт. Також учні з відповідним рівнем підготовки можуть самостійно вивчати новий матеріал за допомогою комп'ютера, але за таких обставин матеріал повинен бути заздалегідь і ретельно підібраний і опрацьований вчителем.*
- 3. На етапі первинного осмислення вивченого матеріалу уроку група учнів може працювати за комп'ютером, самостійно виконуючи завдання, складені за щойно опрацьованим матеріалом.*
- 4. Наприкінці уроку вчитель підводить підсумки, оголошує оцінки та домашнє завдання, в якому міститься відповідне посилання на джерело знань з глобальної мережі Інтернет, наприклад ресурсу Вікіпедія.*

Щоб комбінований урок на основі ІКТ досяг більшого навчального ефекту, можна ділити учнів класу на групи, які працюватимуть за комп'ютером. На різних етапах склад учнівських груп може бути одноманітним за кількісним і якісним складом (моногенна група), або різнитися за цими ж показниками, тобто бути гетерогенним. Так, наприклад, на етапі перевірки знань, отриманих на попередньому уроці, або нових знань, отриманих на

поточному уроці, група може (і бажано) включати учнів з різними рівнями показників навчальних досягнень. Самостійне опрацювання нового навчального матеріалу за допомогою комп'ютера і його повідомлення на уроці має здійснювати моногенна група учнів з високим рівнем навчальних досягнень.

Роботу учнів за комп'ютерами слід чергувати з іншими видами навчальної діяльності. Не є обов'язковим одночасне використання комп'ютерів всіма учнями класу. Інколи достатньо одного комп'ютера і підключеного до нього мультимедійного проектора. Не слід прагнути до того, щоб весь матеріал, який передбачено опрацювати на уроці, супроводжувався використанням ІКТ. Важливішим чинником досягнення навчальної мети уроку буде виважена інтеграція найбільш ефективних компонентів інформаційно-комунікаційних технологій у вибрані етапи традиційного способу подання матеріалу уроку. Саме таке поєднання збагатить урок, дасть можливість вчителю продемонструвати багатогранність тих чи інших історичних процесів і явищ, здійснити узагальнення, стимулювати уяву учнів, виконати експеримент, прискорити процес навчання. Отже, використання ІКТ на уроках історії дозволяє підвищити ефективність навчання, поліпшити аналіз та оперативність і об'єктивність оцінювання знань учнів, збільшити кількість часу для надання допомоги учням.

Сьогодні більшість навчальних закладів забезпечені комп'ютерами, мультимедійними проекторами, інтерактивними дошками та іншою технікою, тому розмірковування про доцільність використання цих благ цивілізації в процесі навчання відходять у минуле. В умовах, коли викладачі змушені постійно вирішувати дилему - як "втиснути" зростаючий обсяг навчального матеріалу в невелике число годин, яке має тенденцію до скорочення, саме комп'ютер є незамінним помічником вчителя та учня в опануванні інформаційними потоками.

Особливо важливим є те, що, саме сучасні інформаційно-комунікативні технології в поєднанні з новітніми освітніми технологіями стають ефективними для підготовки учнів до майбутнього життя в сучасному інформаційному суспільстві з визначеним набором освітніх компетенцій, серед яких однією з пріоритетних є інформаційно-комунікативна компетентність.

РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

2.1. Особливості використання і створення мультимедійних презентацій

Мультимедійна презентація — сучасна інформаційна технологія, що дає змогу об'єднувати в одній комп'ютерній програмно-технічній системі (Power Point) текст, звук, графічне- і відео зображення та анімацію.

Кожен із зазначених компонентів мультимедіа має власні функціональні засоби та дидактичні можливості, але вміле і виважене поєднання на уроках історії педагогічної майстерності вчителя та можливостей комп'ютерної техніки, що базується на застосуванні мультимедійних презентацій, забезпечить досягнення результату, цінність якого полягає :

- в інтенсифікації всіх рівнів навчально-виховного процесу;*
- в створенні умов для всебічного розвитку учнів;*
- в посиленні мотивації навчання шляхом активного діалогу учня з комп'ютером;*
- в інтерактивному зв'язку вчителя з кожним учнем;*
- в наочному представленні навчального матеріалу;*
- в можливості розвитку просторово-часового мислення учнів;*
- в оперативному одержанні необхідної інформації;*
- в ефективному використанні навчального часу;*
- в зосередженні уваги на характеристиках об'єктів і явищ;*
- в застосовуванні групової та індивідуальної форм навчання.*

Тривалість застосування мультимедійної презентацій може становити від декількох хвилин певного етапу до повного обсягу уроку. Мультимедійний урок може виступати як самостійна міні-технологія, підготовлена вчителем розробка із заданою навчальною метою і завданнями, орієнтованими на досягнення конкретного результату.

Проектуючи майбутній мультимедійний урок, вчитель-розробник повинен замислитись над його метою, роллю і місцем в системі всього навчального курсу та уроків конкретної теми, що вивчається. Такий урок має бути наділеним достатнім набором інформаційної складової та дидактичним інструментарієм: картами, різноманітними зображеннями, відеофрагментами, діаграмами тощо. Мультимедійний урок досягне максимального навчального ефекту, якщо стане осмисленим цілісним продуктом, а не випадковим набором слайдів. Створюючи кожен окремий слайд, розробник презентації

повинен усвідомлювати, які навчальні завдання має переслідувати даний епізод і якими засобами він досягне їх реалізації. Певним чином підібрана та подана текстова, графічна, аудіо - та відеоінформація повинна перетворити даний слайд на окрему дидактичну одиницю - логічно самостійну частину навчального матеріалу, за своїм обсягом і структурою відповідну таким компонентам змісту як поняття, подія, явище, факт, об'єкт і т.д. Щоб посилити навчально-виховний ефект мультимедійного уроку, розробник презентації повинен підібрати і застосовувати відповідні форми і методи проведення уроку, освітні технології та прийоми педагогічної техніки.

Створення мультимедійної презентації – серйозний і водночас творчий процес, кожен елемент якого має бути продуманим і осмисленим вчителем-розробником з точки зору сприйняття учнями кінцевого продукту. Виготовлення однієї презентації, з використанням всього арсеналу технічних можливостей програми PowerPoint, потребує від 2 до 10-12 годин (залежно від досвіду роботи розробника та об'єму матеріалу, що потребує представлення). Та довготривала праця того варта. Здобутий результат дозволить відмовитись від всіх інших, традиційних і застарілих видів наочності. Програма PowerPoint допоможе вчителю зосередити увагу на ході проведення уроку, а учню – на сприйнятті навчального матеріалу, адже управління програмою, зведене до примітивного натискання лівої клавіші мишки. При проведенні мультимедійного уроку вчитель перетворюється з ретранслятора знань і умінь на організатора і координатора пізнавальної діяльності учнів. Ще однією очевидною перевагою мультимедійної презентації є посилення ефекту наочності навчання. На підтвердження важливості зорового сприйняття учнем об'єкту вивчення, нагадаю вислів К.Д. Ушинського:

«Дитяча природа ясно вимагає наочності. Учть дитину яким-небудь п'яти невідомим йому словам, і він буде довго і марно мучитися над ними; але пов'яжіть з малюнками двадцять таких слів - і дитина засвоїть їх на льоту. Ви пояснюєте дитині дуже просту думку, і він вас не розуміє; ви пояснюєте тій же дитині складний малюнок, і він вас зрозуміє швидко... Якщо ви входите в клас, від якого важко добитися слова, почніть показувати малюнки, і клас заговорить, а головне, заговорить вільно. »

У процесі створення презентації будь-який вчитель-розробник повинен проявити себе як сценарист, режисер, художник, вимогливий і самокритичний глядач, а вчитель історії до того ж, як допитливий фахівець-пошуковець, відкривач нового та невідомого. Кінцевий продукт його роботи збуджуватиме інтерес учнів тільки за умов, якщо не дублюватиме змісту підручника, а надаватиме цікаву та значущу для них інформацію. Створення методично, естетично і художньо досконалого продукту передбачає ретельну реалізацію завдань, передбачених трьома базовими етапами виготовлення презентації : **планування, розробка і репетиція презентації.**

Планування презентації - процедура визначення мети презентації, встановлення рівня загального розвитку, вікових, психічно-емоційних особливостей класу, визначення об'єму, змісту, структури і логіки подання навчального матеріалу презентації. Мета створення презентації - зацікавити учня в необхідності засвоєння даного навчального матеріалу. Відтак сприйняття майбутньої презентації класом, важливіше ніж сприйняття розробником кінцевого продукту праці. Матеріал для презентації потрібно добирати цікавий, інформативно насичений, такий, що привертатиме увагу учнів і змістом, і формою подання. Правильно визначена мета допоможе передбачити об'єм, зміст та спосіб подання матеріалу презентації. Аналіз аудиторії , тобто учнівського колективу, базується на врахуванні вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівня загального розвитку майбутніх глядачів презентації. Плануючи створення презентації, вчителю необхідно врахувати час проведення та рівень технічної оснащеності приміщення, в якому відбудуватиметься показ презентації. Бажано передбачити показ презентації в належно облаштованому кабінеті історії, за умов відсутності такого, спланувати показ із використанням усього арсеналу можливостей кабінету інформатики.

Розробка презентації - формування структури презентації, виготовлення слайдів, визначення їхнього змісту та співвідношень текстової, графічної аудіо- і відеоінформації. Даний етап, етап творчої роботи, передбачає визначення кількості слайдів, необхідних для розкриття навчальної теми; безпосереднє виготовлення і змістове наповнення кожного окремого слайду презентації. Для досягнення кращого результату бажано дотримуватись нижченаведених порад :

1. *Окремий слайд ілюструє лише одну думку, поняття, ідею, історичну подію, факт, постать, яку висвітлює відповідно підібрана інформація, згрупована в одному блоці, кількість блоків на одному слайді не більше чотирьох.*
2. *Якщо показ слайду супроводжує усний коментар вчителя - слайд містить невеликий обсяг графічної, аудіо- відео- інформації та короткі речення-пояснення, кількість рядків тексту і слів у рядку - до 8, загальна кількість слів - до 50.*
3. *Слайди презентації розташовують у хронологічній або тематичній послідовності, додержуючись логічного подання матеріалу.*
4. *Найважливішу інформацію розміщують у лівому верхньому куті, виділяють рамками, різнокольоровою заливкою, різними шрифтами, розмірами, підкреслюваннями тощо; другорядну інформацію - внизу слайду.*
5. *Фон слайду й анімаційні ефекти не мають відволікати уваги учня від сприйняття основного змісту слайду, зайві прикраси створюють бар'єр на шляху сприйняття інформації.*
6. *Короткі заголовки, марковані та нумеровані списки, таблиці, діаграми, схеми, графіка доповнюють текст, подають навчальний матеріал компактно й наочно.*
7. *Заголовки мають великі і малі літери, привертають увагу й узагальнюють основні положення інформаційних блоків слайду.*
8. *Текст слайду легко читається, контрастний відносно тла; достатньо великого розміру, щоб сприйматись з відстані, не містить орфографічних, граматичних і стилістичних помилок, дієслова подані в одній часовій формі.*
9. *Текстові пояснення графічних зображень розташовано якнайближче до ілюстрацій, на моніторі вони з'являються одночасно, підписи розміщені під зображенням.*
10. *Інструкції до виконання завдань зрозумілі учням, стислі й однозначні.*
11. *Використовується емоційна складова психіки учня: художня проза запам'ятовується краще спеціального фахового тексту, вірші – краще будь-якого прозового тексту; появу графічних зображень супроводжують оригінальні звукові ефекти.*
12. *Ефективність слухового сприйняття інформації становить 15%, зорового - 25%., а їх одночасне залучення до процесу навчання підвищує ефективність сприйняття матеріалу до 65%.*

13. Кольорова схема окремих слайдів необов'язково має бути однаковою для всієї роботи, але малюнок тла слайду напружує очі та знижує ефективність сприйняття інформації;

14. Чітку, яскраву графіку, яка швидко змінюється, підсвідомість миттєво сприймає і запам'ятовує, а другорядний анімований об'єкт відвертає увагу на себе і знижує якість сприйняття основного матеріалу.

Щоб досягти від майбутньої презентації максимально корисного навчального ефекту, вчителю-розробнику необхідно враховувати фізіологічні особливості впливу певних кольорів і форм та їх різноманітних поєднань на свідомість учня-глядача.

Теплі кольори сприяють збудженню й діють як подразники. Інтенсивність впливу спадає в послідовності: **червоний, оранжевий, жовтий**.

Холодні кольори заспокоюють, викликають сонливий стан. Інтенсивність їхнього впливу спадає в послідовності: **фіолетовий, синій, блакитний, синьо-зелений, зелений**.

Нейтральні кольори не створюють емоційного впливу на глядачів. До таких кольорів належать: **світло-рожевий, жовто-зелений, коричневий**.

Розробнику презентації, необхідно брати до уваги те, що неправильно підібрані поєднання кольору знаків та символів і кольору тла слайду істотно впливають на зоровий комфорт глядача, а відтак, і на сприйняття змісту презентації.

Деякі сполучення кольорів не лише втомлюють зір учня-глядача, але й спроможні спричинити у певних дітей психологічний стрес, а значить зробити неможливим опанування навчальної інформації. Наприклад:

зелені символи на червоному тлі.

Найкращими поєднаннями кольорів шрифту і тла слайду вважаються:

**білий на
темно-синьому**

чорний на білому

жовтий на синьому

Автору презентації потрібно дотримуватись певного алгоритму застосування шрифтів (гарнітура + написання). Не доцільно використовувати більше трьох різних шрифтів на одному слайді, щоб передчасно не втомити глядача, який з показом кожного нового слайду намагатиметься виробити власний механізм розпізнавання та осмислення шрифту, що подає певну

інформацію. Власноруч створений стиль застосування шрифтів не повинен суттєво відрізнитись від загальноновизнаного і перевіреного роками щоденної практики: **напівжирний** використовувати в назвах блоків слайду; *курсивом* наголошувати на нових і основних положеннях поданого тексту, визначеннях, поняттях, датах, фактах, тощо; “прямим” - звичайним шрифтом подавати основний масив інформації слайду.

Репетиція презентації - перевірка та налаштування новоствореної презентації, заключний етап роботи, на якому вчитель-розробник презентації повинен зайняти позицію стороннього глядача, бажано учня, що сприйматиме продукт його діяльності. Автору необхідно переглянути всю роботу, перевірити наскільки вдало «змонтовано» матеріал, наскільки доречні переходи між слайдами, як сприйматиме кожен окремий слайд і презентацію в цілому учень, наскільки презентація є ефективною, чи досягнуто визначену навчальну мету? Якщо розробник дасть позитивні відповіді на ці поставлені перед собою питання, то вчитель без вагань може представляти презентацію для показу учням.

Після завершення роботи на зазначених етапах створення презентації, вчителю варто потурбуватись про те, щоб показ кінцевого продукту гарантував навчально-виховний вплив на учня-глядача та забезпечив успіх в досягненні навчальної мети уроку. Для цього необхідно докласти додаткових зусиль аби уникнути дрібних технічних негараздів, що відволікатимуть від проведення уроку і показу презентації. Необхідно перевірити справність техніки, що демонструватиме презентацію; встановити хронологічні межі показу і коментування презентації. Показ доцільно закінчити повторенням основних позицій, віддзеркалених презентацією (в якості альтернативи - закінчити показ запитанням, що спонукає учнів до роздумів) та висновком з побаченого.

Мультимедійні (аудіо- та візуальні) ефекти прикрашають та підвищують інформативність презентації, але слід зважати на те, що демонстрація слайдів під безперервний супровід нерелевантних звуків (пісня, мелодія) викликає в учня швидку втому і розсіювання уваги. Відтак, відбувається зниження рівня сприйняття і осмислення навчальної інформації, що в свою чергу призводить до нівелювання продуктивності навчання.

Під час показу презентації вчителю доцільно користуватись офіційною «шпаргалкою», передбаченою програмою PowerPoint - локацією «Нотатки до слайду». За наявності двох моніторів вчитель може відображати слайди презентації на одному моніторі або на мультимедійній дошці, а службову інформацію (нотатки), яку бачитиме лише вчитель, або ж наступний слайд презентації, виводити на окремий екран монітору.

Вчителю, розробнику презентації, необхідно прагнути до створення такого балансу між матеріалом, який подається, та ефектами, які його супроводжують, щоб учні переглядаючи результати його творчої праці буквально «сиділи на краєчку стільця». Майстерно зроблена презентація обов'язково приверне увагу учнів та викличе інтерес до навчання.

За способом використання презентації виділяють в умовні групи: презентації для супроводу доповіді (лекції) та індивідуальні творчі проекти. Перші органічно вписується в структуру уроку будь-якого типу, адже виконують функцію супроводу розповіді вчителя. Другі є однією з провідних форм особистісно-орієнтованого навчання, вони є незамінними у позаурочній навчальній діяльності і створюються учнями для представлення різного роду творчих проектів або супроводу певних виховних заходів.

Дуже доречним є застосування презентації при узагальненні навчального матеріалу, коли в темі є наскрізні поняття, що потрібно використовувати при складанні узагальнюючої схеми чи заповненні пропусків в певній таблиці. Особливо цікавими для учнів є презентації-загадки, в яких, отримуючи певну інформацію на початкових слайдах, учні повинні дати відповідь на запитання, що містяться наприкінці презентації. Ефективним прийомом аналізу і узагальнення навчального матеріалу є створення таких завдань самими учнями.

Форми використання презентації визначають зміст, тип уроку (або виховного заходу), і мету, яку ставить перед собою і учнями вчитель. Ефективним є використання мультимедійних презентацій:

1. *При вивченні нового матеріалу* - дозволяють подавати дидактичний і навчальний матеріал різноманітними наочними засобами, особливо у випадках, що вимагають показу динаміки розвитку будь-якого історичного процесу.

2. *При закріпленні навчального матеріалу* - для учня слугують засобом самоперевірки і стимулу до навчання, для вчителя – засобом якісного контролю рівня засвоєних знань.

3. *При перевірці і проведенні самостійних та контрольних робіт, тестування* – створюють можливість оперативного візуального контролю результатів діяльності.

4. *При вирішенні різноманітних завдань навчального характеру* - допомагають виконати малюнок, схему, таблицю, скласти план виконання завдання, контролювати проміжні і кінцевий результат самостійної роботи за цим планом.

5. *Для поглиблення знань* – слугують додатковим джерелом одержання інформації з даної теми уроку.

Особливе місце в процесі навчання історії належить презентаціям, які створюють учні. Саме вони дають величезні можливості для їхнього розвитку, формують важливі в сучасних умовах життя навички:

- *критичне осмислення інформації;*
- *виділення головного в інформаційному повідомленні;*
- *систематизація та узагальнення матеріалу;*
- *грамотне представлення поданої інформації.*

Публічне представлення учнем власноруч підготовленої презентації, її захист, позитивно впливають на розвиток у дітей навичок спілкування за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій, створюють додаткову мотивацію до вивчення історії, сприяють підвищенню рівня сприйняття інформації та виробленню в учнів власної точки зору, вміння її аргументувати і відстоювати, а в кінцевому результаті сприяють підвищенню рівня навчальних досягнень.

Таким чином, інформаційно-комунікативна компетентність вчителя є необхідною умовою формування та розвитку компетентного, успішного та конкурентоспроможного учня.

2.2. Методичні особливості візуалізації в процесі навчання історії

Історична мультимедійна карта - образно-знакове зображення суспільних явищ, подій, суб'єктів історичного процесу, їх розташування, характеристика стану, що відбувалися на певній території у певний момент часу чи часовий проміжок у минулому.

Мультимедійні історичні карти можуть бути використані на будь-якому етапі уроку і самостійної роботи учня в процесі вивчення. Яскраві, образні, зручні у використанні мультимедійні карти незамінні при вивченні історії України і всесвітньої історії. В поєднанні з інтерактивними технологіями навчання вони перетворюються на потужний інструмент візуалізації історичних подій, процесів та явищ.

Задля підвищення ефективності застосування мультимедіа, задля залучення до навчальної діяльності кожного окремого учня і контролю роботи усього класу, бажано, щоб на уроках кожен окремий учень мав можливість індивідуальної взаємодії з комп'ютером, саме тому урок доцільно проводити у спеціально облаштованому комп'ютерами класі. На превеликий жаль, більшість вчителів історії такої можливості позбавлені. Необхідно створити умови для колективного сприйняття навчального матеріалу учнями. Вирішити проблему допоможе вчителю інтерактивна (мультимедійна) дошка (на жаль, поки що відсутня в більшості сільських, особливо малокомплектних школах), яка не тільки відображатиме те, що відбувається в комп'ютері, а й дозволить педагогу налагодити процес управління навчанням.

Поєднуючи в собі простоту звичайної маркерної дошки з можливостями комп'ютера, інтерактивна дошка в комбінації з мультимедійним проектором дозволяє одним дотиком руки до поверхні екрану відкрити будь-який комп'ютерний додаток, сторінку в Інтернеті, демонструвати відео, писати і малювати. Усе зображене, програмне забезпечення інтерактивної дошки збереже у вигляді комп'ютерних файлів, Web-сторінок та розмістить в Інтернеті, роздрукує, надішле електронною поштою. Дошка слугує важливим засобом інформаційно-комунікативного обміну між вчителем і учнем, розширює поле їх взаємодії.

Працюючи з інтерактивною дошкою, учень одержує та засвоює інформацію одразу через три канали сприйняття: аудіальний, візуальний та кінестетичний (м'язово-суглобовий), що майже не використовувався в педагогіці до появи згаданого пристрою. Науковцями доведено, що окремі учні, які не отримували інформації через кінестетичний канал сприйняття, не досягали значних успіхів у навчанні. Ситуацію виправляє інтерактивна дошка – знаряддя інформаційно-комунікативних та мультимедійних

технологій. Дослідження продемонстрували, що кращих успіхів досягають учні саме тих класів, де використовується інтерактивна дошка, адже кожен учень інтуїтивно обирає найзручніший для себе спосіб сприйняття інформації, яку ефективно засвоює.

Одним з головних принципів застосування комп'ютера на уроці історії має бути відсутність втручання користувачів у програмне забезпечення комп'ютера чи мультимедійної дошки. Вся необхідна робота має бути виконана вчителем напередодні проведення уроку. На уроці користувач (учень) повинен зосереджуватись на навчальному матеріалі, а не на керівництві програмним забезпеченням. Функції користувача мають бути зведеними до мінімального керівництва засобами навігації (миша і клавіатура), а головна увага повинна бути спрямована на сприйняття змісту уроку, на спостереження за подіями, що відбуваються на екрані демонстраційного монітора чи мультимедійної дошки (відеофрагменти, малюнки, схеми, таблиці та інші графічні матеріали), на осмислення проблематики уроку.

Відеофільм - технологія запису, обробки, передачі, зберігання й відтворення аудіовізуальної інформації, телесигнал або кінофільм, записаний на відеокасеті, відеодиску й т. д. - найбільшою мірою візуалізує навчальний процес, дозволяє наочно побачити особливості тієї чи іншої історичної епохи, емоційно відчувати причетність до історичних подій та зануритися у відповідний час і простір.

Багатовимірний рухома і звукова картина – відеосюжет - стає в пригоді там, де не допоможе збудити інтересу та переживань нерухоме і беззвучне зображення - таблиця, ілюстрація, діаграма тощо. Вивчаючи хід військових кампаній або окремих битв, саме відео якнайкраще відобразить розташування сил супротивників, хід та підсумки бойових дій, зброю та спорядження, тактику та прийоми бою воюючих сторін. На словах або схематично крейдою на дошці це відобразити набагато складніше. Зовсім проблематично подати опис повсякдення і побуту пересічних верств населення часів миру, не менш складно охарактеризувати особливості природно-географічного середовища, в якому існував і розвивався певний етнос. Традиційний вербальний підхід не дасть повного розуміння учнем суті історичної події або явища. Ці складні завдання з легкістю розв'яже відеоряд.

Демонстрація учням науково-популярного, документального, тим більше художнього (ігрового) відеофільму, вимагає від вчителя історії відповідної підготовчої та роз'яснювальної роботи. Вчитель має усвідомити, що переважна більшість творців відеофільмів далекі від викладання історії і не володіють азами навчальних методик. Тому вчитель зобов'язаний

акцентувати увагу учнів саме на тих епізодах аудіовізуального ряду, що найповніше розкривають мету та цілі навчального матеріалу. Часто-густо вчителю історії трапляються відеоджерела, насичені видовищними спецефектами, які приваблюють увагу учнів-глядачів, але для вивчення історії не становлять ніякої наочної цінності, адже не відповідають а ні історичній правді, а ні методичним канонам. Від такого відео, як джерела історичних знань, необхідно відмовлятися. Наприклад, супервидовищний, перенасичений комп'ютерною анімацією голлівудський фільм 2007 року та його сіквел 2013 року, що зняті в жанрі *пеплум* (відтворення подій античності) і мають спільну назву «300 спартанців», в плані історичної правди та реалізму відображення історичного духу та перебігу самої події, поступається одноіменному фільму 1962 року того ж самого виробника. На думку автора, переважна більшість ігрових історичних фільмів останніх десятиліть мають один суттєвий недолік – в жертву відеовидовищу автори приносять історичну правду і реалізм, мета режисерів та операторів – яскрава, видовищна картинка - знищила дух історичної правди.

Серед безлічі методичних рекомендацій щодо використання відеофільмів в процесі вивчення історії, найбільш важливими вважаю наступні:

- *відповідати вимогам шкільної програми з історії;*
- *містити інформаційно та емоційно насичений відео- і аудіоряд;*
- *бути виконаним в техніці та естетиці, придатній до сприйняття дитиною;*
- *відповідати віковим особливостям психіки учнів-глядачів;*
- *надавати правдиву історичну інформацію;*
- *служувати інструментом, а не засобом вивчення історії.*

В окремих випадках демонстрацію відеофільму на уроці не доцільно супроводжувати звукорядом, створеним авторами фільму, а ліпше замінити його на живу мову вчителя або коментар заздалегідь спеціально підготовленого учня.

2.3. Методичні засади створення і використання комп'ютерних тестів, вікторин та кросвордів в процесі навчання історії.

Тест - форма оцінювання знань, система формалізованих завдань, призначених для встановлення освітнього рівня учнів.

Одним із першочергових завдань сучасної освіти є запровадження новітніх технологій оцінювання навчальних досягнень учнів. Нині найбільш популярним і науково обґрунтованим засобом об'єктивного контролю є метод тестування та обробки результатів на основі комп'ютерних технологій. В умовах застосування зовнішнього незалежного тестування використання комп'ютерних тестів на уроках дає можливість вчителям та учням пристосуватись до нового стандарту перевірки знань, освоїти новітні методики оцінювання знань та вмінь і водночас підвищити рівень комп'ютерної грамотності.

За місцем у навчальному процесі розрізняють тести:

***Локальні** – відносяться до теми одного уроку, історії однієї країни тощо;*
***Тематичні** – перевіряють рівень знань з однієї теми чинної програми;*
***Підсумкові** – охоплюють матеріал, вивчений на уроках за семестр, рік.*

За змістом комп'ютерні тести класифікують виділяючи основні типи: **текстові, картографічні, візуально-ілюстративні**. Кожен з типів сприяє розвитку відповідних історичних компетентностей, умінь та навичок і може застосовуватись вчителем як цілком самостійна складова одиниця контролю знань учня. Але тільки поєднання базових типів тестів створює перевірний комплекс з високим рівнем універсальності, що значно поширює процес самореалізації школярів.

Основними типами тестових завдань є:

- *визначення історичних дат;*
- *визначення історичної постаті;*
- *встановлення відповідності між датами, подіями, явищами, історичними діячами;*
- *історико-географічні тести;*
- *історико-лінгвістичні питання;*
- *опрацювання термінологічного апарату;*
- *складання груп слів за схожістю понять і явищ.*

Завдання тестів поділяють на категорії:

1. Завдання з однією правильною відповіддю - містить одне запитання та 3-5 варіантів відповідей, один з яких є правильним. *Наприклад: «Хто став королем салічних франків 481 р.? Варіанти відповідей: а) Піпін Герістальський; б) Хлодвіг; в) Карл Мартел».*

2. Завдання множинного вибору - може містити кількість правильних відповідей. Відповідаючі мають вирішувати, наскільки правильним є кожний запропонований варіант для того, щоб бути обраним в якості правильної відповіді. Щоб виключити можливість неоднозначної відповіді, кожний варіант відповіді має бути або абсолютно правильним, або ж абсолютно неправильним. *Наприклад: «Оберіть із запропонованого переліку твердження, які характеризують право і суд часів Середньовіччя: а) ставлення до підозрюваного під час судового засідання залежало від його статусу в суспільстві; б) в епоху Середньовіччя існувало єдине та рівне для всіх правосуддя; в) система покарань епохи Середньовіччя вирізнялася гуманністю; г) кожен суспільний стан мав спеціальні суди та особливе правосуддя».*

3. Завдання з кількома найкращими відповідями вимагають вибору певної кількості відповідей із запропонованого списку варіантів, доцільно використовувати при роботі з висновками, узагальненнями. *Наприклад: «Вкажіть, які з наведених тверджень найбільш повно характеризують вплив Контрреформації на розвиток українських земель. Варіанти відповідей: а) контрреформаційний рух на українських землях пов'язаний з діяльністю Ордену єзуїтів, які вели боротьбу як із протестантизмом, так і з православ'ям; б) вплив Контрреформації позначився у застосуванні контрреформаційних ідей для оновлення православної церкви. Про це свідчить діяльність православних братств, поширення полемічної літератури; в) поява численних єзуїтських шкіл, навчання в яких відкривало можливості для подальшої освіти в університетах Польщі, Німеччини, Італії, Франції; г) найбільш важливим здобутком Контрреформації в Україні, як і для інших європейських народів, став переклад Святого Письма тогочасною українською мовою, а також його використання в богослужінні».*

4. Завдання на формування логічних пар, або визначення відповідності містять 3-5 визначень або дат, які є варіантами відповідей, та переліку слів чи фраз, що містять завдання. До кожного пронумерованого завдання необхідно добрати один відповідний варіант відповіді. Кожний варіант може використовуватися більше одного разу або не використовуватися взагалі, тому тестові завдання цього формату неможливо розв'язати методом виключення. *Наприклад, «Встановіть відповідність між прізвищами учених*

і галузями науки, в яких вони творили: а) М. Фарадей; б) Д. Менделєєв; в) Ч. Дарвін. Галузі науки: 1) хімія; 2) біологія; 3) фізика; 4) математика».

5. Завдання на визначення послідовності визначають рівень сформованості хронологічної компетентності, перевіряють розуміння учнями зв'язків між історичними подіями. *Наприклад: «Поставте події у хронологічній послідовності: а) Чуднівська воєнна кампанія; б) Перший Кримський похід; в) обрання гетьманом Лівобережної України І. Самойловича; г) Андрусівське перемир'я; д) Конопська битва».*

6. Завдання на визначення істинності (хибності) тверджень на рівні «правильно/неправильно» застосовується для поточного оцінювання, неформального тестування або самоконтролю. Суттєвою вадою є високий ступінь вгадування правильної відповіді та спрямованість на перевірку запам'ятовування фактів, завдання мають бути абсолютно правильними/неправильними. Характер обраних відповідей певною мірою залежить від психологічних особливостей учнів. Одні схильні до ствердних відповідей, інші — до їх заперечення. *Наприклад: «Чи погоджуєтесь ви з твердженням, що Чортотлицька Січ існувала протягом 1652-1709 рр. — найдовше з усіх Запорозьких Січей».*

7. Завдання на введення числа в якості відповіді - різноманітні хронологічні задачі, розраховані на перевірку знань історичних дат, виключають будь-яку можливість вгадування відповіді. *Наприклад: «До року скасування кріпацтва в Росії додайте рік закінчення громадянської війни у США. Від отриманої суми відніміть рік проведення земської реформи в Росії. Введіть отримане вами число в колонку для правильної відповіді».*

8. Завдання на введення правильної відповіді у вигляді тексту найкраще підходять для перевірки знань понять і термінів, учні повинні дати коротке і точне визначення поняття, терміну.

9. Завдання на перевірку знань історичної карти (візуального ряду) передбачає перевірку вміння користуватися легендою карти, здобувати з неї історичну інформацію. Учень повинен вказати певне місце на карті або локалізувати певну історичну подію на контурній карті. У рамках такого типу завдання можна скласти будь-яку кількість завдань з використанням візуального матеріалу. *Наприклад: «Із наданих зображень історичних джерел оберіть те, яке слід віднести до речових».*

Створюючи комп'ютерні тести, вчителю як розробнику необхідно визначитися із завданням, яке діагностується під час тестування. Зрозуміло, що воно повинно відповідати вимогам програми з історії й бути чітко сформульованим. Вчитель має обрати певні дані чи факти, які належить перевірити, продумати варіанти правильних відповідей на поставлені запитання і можливі варіанти відповідей учнів. У якості варіантів неправильних відповідей можна використати типові помилки учнів, яких вони припускались, відповідаючи на це запитання на уроці.

У комп'ютерного тестування, як методу контролю є свої обмеження і недоліки. Не варто наділяти комп'ютерне тестування тими функціями, які воно не здатне підтримувати. Слід розуміти, що за допомогою комп'ютерних тестів краще за все перевіряти рівень оволодіння учнями фактичного матеріалу. Але перевірка за їх допомогою глибинного розуміння історії навряд чи може вважатися раціональною процедурою. Найкращий результат у цьому випадку може дати симбіоз тестових та традиційних методів контролю.

Прекрасний навчальний ефект дають у взаємодії з тестами добре відомі здавна, нині традиційні, форми навчальної діяльності, які називають інтерактивними:

***Вікторина** - різновид інтелектуальної гри, що полягає у відповідях на усні чи письмові запитання з різних галузей знань.*

***Кросворд** (англ. **crossword** - **перетин слів**) - одна з найпоширеніших у світі інтелектуальних ігор зі словами, одна з ефективних форм організації навчання.*

Складені у програмах Word або Power Point тести, вікторини і кросворди доцільно використовувати на уроках узагальнення, систематизації знань, умінь і навичок. Тільки лінивий або цілковитий неук в царині комп'ютерних технологій не скористається цими цікавими для учнів та ефективними, як для вчителя, формами навчання.

Характерною особливістю згаданих методик є їх здатність до взаємопоєднання і взаємодії у найрізноманітніших комбінаціях. За бажанням учнів, вчитель може використовувати найрізноманітніші види та поєднання компонентів інтерактивних методик і тоді навчання історії перетворюється на емоційно насичений, цікавий і творчий процес.

Кількість варіантів, тематик, форм, способів, методів проведення вікторин, тестування і роботи з кросвордами з будь-якого навчального предмету, в тому числі й з історії, надто великий, щоб спромоглись їх

схарактеризувати в одній невеликій роботі, але основні позитивні моменти слід зазначити.

Інтерактивні методики в поєднанні з інформаційно-комунікативними технологіями дозволяють використовувати:

- *індивідуальну і колективну (групову), урочну і позаурочну форми роботи;*
- *питання різних рівнів складності у поєднанні з стандартними критеріями оцінювання знань, умінь і навичок;*
- *диференційовані та індивідуальні завдання перевірки якості знань, умінь, навичок;*
- *самотійність та ініціативу, прагнення учнів перемоги у змаганнях;*
- *широкий спектр методик, форм і прийомів застосування (за зображенням назвіть історичну постать, географічний об'єкт; поясніть термін, поняття; розгадайте ребус, шараду; вставте в речення пропущені слова; заповніть послідовність логічного ланцюжка).*

За будь-яких умов вчитель та учень при роботі з комп'ютером - робочим інструментом інформаційно-комунікативних та мультимедійних технологій, зобов'язані дбати про збереження здоров'я один одного і додержуватись визначених санітарно-гігієнічних вимог, за якими безперервна робота учня біля екрану монітора комп'ютера повинна тривати не більше зазначеного нижче регламенту:

- *для учнів 2-5 класів — 15 хвилин;*
- *для учнів 6-7 класів — 20 хвилин;*
- *для учнів 8-9 класів — 20-25 хвилин;*
- *для учнів 10-11 класів — до 30 хвилин.*

2.4. З досвіду застосування інформаційно-комунікативних технологій в процесі навчання історії

У своїй повсякденній роботі вчителя історії прагну до гармонійного симбіозу традиційних і новітніх технологій навчання, до оптимального поєднання активної та інтерактивної моделей навчання. Вважаю, що саме в такий спосіб учень з достатньо пасивного суб'єкта навчально-виховного процесу поступово і неухильно перетворюється на активного учасника процесу навчання, а цікаві форми і комфортні для дитини умови навчання стимулюють пізнавальну активність та самостійність учнів.

Засадничими принципами своєї педагогічної діяльності вважаю урізноманітнення та доцільне поєднання методів викладання (інформаційно-узагальнюючий, пояснювальний, інструктивно-практичний) та методів учіння (частково-пошуковий, продуктивно-практичний, емпіричний), монологічних та діалогічних методів, методів стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності, а також методів контролю та самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

Спираючись на власний досвід роботи можу стверджувати, що здійснення особистісно-орієнтованого підходу на уроках історії на основі новітніх технологій забезпечує формування та розвиток соціально активної, творчої особистості сучасної людини. Реалізацію особистісно-орієнтованого підходу у процесі формування творчої особистості під час навчання історії здійснюю шляхом запровадження інноваційних технологій навчання, інтерактивних форм позакласної роботи (зустрічі, круглі столи, вечори пам'яті, інтелектуальні ігри та турніри), залучення учнів до активної участі у Всеукраїнських олімпіадах, змаганнях і конкурсах з історії, створення належних умов, що забезпечуватимуть опанування учнями навиків використання навчальних можливостей інформаційно-комунікативних технологій та ресурсів мережі Інтернет.

Форми, методи, засоби навчання добираю для кожного конкретного уроку з врахуванням психологічних та інтелектуальних особливостей учнів класу. Дбаю проте аби на уроці учні не бачили в особі вчителя диктатора, який нав'язує свою волю, думки і світосприйняття, а щоразу взаємодіяли із ним, як з партнером у навчанні, який надає допомогу в опануванні навчальним матеріалом, розкриває невідомі сторінки минулого, окреслює шляхи до розв'язання певних завдань, що постають перед учнями в процесі вивчення історії.

Наведу два приклади проведення типового уроку історії з використанням інтерактивних методик, поєднаних з мультимедійними технологіями навчання.

•Клас поділено на команди, які змагаються між собою в кількості, швидкості та якості надання відповідей на завдання, що виведені на екран монітора або на мультимедійну дошку. Наприклад: вгадай історичну постать за текстовим описом або портретом; поясни термін; розгадай кросворд, ребус; обері правильну відповідь; до наведених понять (дат) добери відповідне пояснення (подію); встав в речення пропущені слова тощо . Члени команд обговорюють і оголошують відповіді.

•Слайд пропонує питання різних рівнів складності. Кожен рівень оцінюється у відповідності до кількості правильно наданих відповідей на питання, різні за змістом і умовами виконання. Учні обирають рівень, відповідають на питання і отримують заслужені бали. Виграє гравець або команда, яка набирає більшу кількість балів.

Прагнучи до належного рівня опанування учнями навчальним матеріалом, намагаюсь на кожному уроці створити таку атмосферу, за якої навчання історії відбувалось би на засадах діалогу в системі координат «учень – вчитель». Глибоко переконаний в тому, що тільки партнерські відносини педагога і учня закладають в дитині навички та здатність до ефективної взаємодії із товаришами по школі і з суспільством в цілому.

Задля підвищення рівня зацікавленості учнів вивченням історії впродовж останніх років творчо опрацював та самостійно розробив понад 200 мультимедійних презентацій, які використовую в процесі навчання історії учнів 5-9 класів. Доробок поширюю серед колег. В листопаді 2014 року власну розробку мультимедійного уроку історії України 9-го класу на тему «Кирило - Мефодіївське товариство» розміщено на сайті http://osvita.ua/school/lessons_summary/history_ukraine/43213/ та надруковано в грудневому номері журналу «Відкритий урок».

Поруч з мультимедійними презентаціями широко застосовую візуальні засоби навчання історії. Особливу прихильність, викликану лаконізмом як текстового, так і відео викладення матеріалу, науковістю, поєднаною з доступністю сприйняття дітьми, маю до циклу науково-популярних фільмів «Невідома Україна» студії «Київнаукфільм» та анімаційних серіалів «Історія України», «Історія українських земель» студії «Бабич-дизайн». Провівши роботу щодо мінімізації кількості супутньої рекламно-довідникової інформації і титрів, залишивши в фільмах тільки матеріал, що використовується як навчальний, викликав тим цікавість учнів до їхнього перегляду, а відтак і вивчення історії. Окрім зазначених продуктів маю добірку як художніх, так і науково-популярних, документальних

відеофільмів, які надаю для перегляду в позаурочний час учням, що в умовах віддаленої сільської місцевості не мають доступу до глобальної мережі Інтернет і тому позбавленні можливості самостійного одержання необхідної для них інформації з історії. З сумом, маю констатувати факт того, що високоякісної, цікавої для дітей відеопродукції вітчизняного виробництва, або навіть іноземної, але дубльованої українською мовою в порівнянні з російськомовним продуктом, в інформаційному просторі надто мало.

Результатом моєї педагогічної діяльності на основі застосування інформаційно-комунікативних технологій є постійне зростання рівня навчальних досягнень учнів та стійка зацікавленості учнів історичними процесами і явищами минулого і сучасного як загальносвітового, так і національного масштабу.

Створюючи для кожного учня ситуацію успіху, прагну закласти підґрунтя для трансляції позитивних емоцій, одержаних в процесі навчання історії у повсякденне середовище існування дитини, тим самим сформувати в учня почуття впевненості в собі, впевненості у власній інтелектуальній спроможності. Учні навчені оперувати набутими на уроках історії знаннями для аналізу економічних та суспільно-політичних процесів, що відбуваються як в Україні, так і світі, вони обирають вектором особистого вдосконалення кращі зразки життєвого шляху історичних діячів з числа представників світової та української еліти. Маючи чітко визначену активну громадянську позицію, мої учні є переконаними демократами і патріотами України. Такого результату досягнуто завдяки тому, що вони беруть активну участь у підготовці та проведенні районних масових заходів та загальношкільних виховних заходів патріотичного спрямування, таких як відзначення річниць Перемоги у Великій Вітчизняній війні, вшанування Пам'яті жертв Голодоморів тощо.

Одним з головних засобів досягнення зазначених результатів, одним з базових інструментів, що забезпечили ефективне навчання історії, на мою думку, слугували саме інформаційно-комунікативні технології. Саме такий підхід до організації навчально-виховного процесу сприяє саморозвитку і учня, і вчителя, слугує основою загальної модернізації та демократизації освітньої системи, сприяє оздоровленню психологічного клімату навчально-виховного процесу та оздоровленню суспільних відносин.

ВИСНОВОК

Успішно впроваджувати інформаційно-комунікативні технології в освітній простір можна буде тільки тоді, коли кожен суб'єкт навчально-виховного процесу змінить погляд на навчання, коли кожен учень не тільки матиме доступ до потрібної інформації за допомогою комп'ютера, а й використовуватиме її в навчальних цілях, коли вчитель, який виконував роль постачальника інформації, перетвориться на координатора самоосвітньої роботи учня. Суттєво обмежують використання інформаційно-комунікативних і мультимедійних технологій, освітніх можливостей Інтернет-ресурсів не стільки технічні або технологічні чинники, скільки відсутність адекватної інформаційної культури учасників навчально-виховного процесу. Учні часто-густо не бачать в комп'ютері ефективного помічника в навчанні, а консервативні не підготовлені до роботи з комп'ютером вчителі ставляться до нього як до дорогої, але непотрібної забавки, захоплення якою з часом мине. Ці стереотипи потрібно руйнувати.

З комп'ютером вчитись учню і вчити вчителю цікаво і захоплююче. Проте слід розуміти, що комп'ютер чи Інтернет не вирішать всіх проблем і не розв'яжуть задач навчально-виховного процесу, вони лише технічні засоби, інструменти навчання, якими користується вчитель і його учень. Але кожному хто бажає для учнів кращого майбуття слід усвідомлювати, що інформаційно-комунікативні технології, в сукупності з правильно підібраними (спроєктованими) освітніми технологіями, забезпечать досягнення високого рівня якості, варіативності, диференціації та індивідуалізації навчання і виховання. Комбінація інноваційних педагогічних підходів та інформаційно-комунікативних технологій — це ключ до успіху учня, який отримує вчитель, а вже як він ним скористається, залежить лише від нього. Розумне вирішення цього питання оптимізує працю вчителя, зробити навчальний процес більш ефективним, стимулює пізнавальний інтерес до історії, надасть навчальній роботі учнів проблемний, творчий, дослідницький характер, індивідуалізує процес навчання і розвиватиме самостійність учнів.

Звичайно, не слід сподіватись на те, що застосування мультимедійних та інформаційно-комунікативних технологій відразу змінить на краще результати навчальної діяльності учнів. Ні, див не буває. Без копіткої щоденної праці суб'єктів навчального процесу, без випробуваних століттями методик навчальної діяльності і педагога, і учня зрушень не буде. Позитивні зміни не забаряться за умов поєднання новітніх і традиційних підходів в царині освіти. Використання комп'ютера, інформаційно-комунікативних технологій, мультимедіа, допоможуть забезпечити стійку

мотивацію в учнів до отримання знань, підвищить їх пізнавальну активність. Таким чином, використання інформаційно-комунікативних технологій призводить до цілого ряду позитивних наслідків в процесі:

- *полегшує процес сприйняття і засвоєння навчального матеріалу;*
- *розширює загальний кругозір та діапазон світогляду;*
- *підвищує рівень використання наочних засобів навчання;*
- *збуджує потяг до вивчення історії та підвищує успішність;*
- *розвиває вміння здобувати, аналізувати, синтезувати, порівнювати інформацію, одержану з різноманітних джерел;*
- *формує вміння коротко і чітко (лаконічно) формулювати і виражати власну думку;*
- *підвищує ефективність навчальної діяльності вчителя та учня.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, Інтернету і програмування. — 2-ге вид. — К., 2007. — 824 с.
2. Антонов В.А., Леонський В.Д. Інтерактивна дошка SMART та використання її в навчальному процесі // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2004. — № 8. — С. 22-26.
3. Булах І. Є., Мруга М. Р. Створюємо якісний тест : навч. посіб. — К. : Майстер-клас, 2006. — 187 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. — К., 2004. — 1207 с.
5. Волобуєва Т. Рівні підготовки педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій / Волобуєва Т. // Післядипломна педагогічна освіта в Україні. — 2010. — № 1. — С. 30-35.
6. Волуца Л. Використання елементів інформаційно-комунікативних технологій на уроках історії// Історія України — 2014. — № 9. — С. 11-13.
7. Гевал П.А. Загальні принципи використання комп'ютера на уроках різних типів.// Комп'ютер в школі та сім'ї. — 2000. — № 3. — С. 33-34.
8. Гордон Драйден, Джаннет Вос. Революція в навчанні. — Львів, 2005.— 541 с.
9. Гриценчук О. Реалізація громадянської освіти засобами ІКТ у міжнародній практиці // Комп'ютер у школі та сім'ї.—2007.—№ 3. — С.42-47.
10. Грицька Т. С. Етапи формування та види інформаційних компетентностей учнів // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2010. — № 1. — С. 41-43.
11. Дементієвська Н. П, Морзе Н. В. Комп'ютерні технології для розвитку учнів та вчителів // Інформаційні технології і засоби навчання : зб. наук. праць / За ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука. — К. : Атака, 2005. — С. 76-95.
12. Дементієвська Н. П. Стратегії розвитку навичок критичного мислення в учнів при оцінюванні ресурсів Інтернету. Режим доступу: <http://www.scribd.com/doc/33487253/>
13. Дишлева С. Інформаційно-комунікаційні технології та їх роль в освітньому процесі//Режим доступу: <http://osvita.ua/school/technol/6804>
14. Дрібниця В. О. Історична інформація в мережі Інтернет// Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2007. — № 1. — С. 31-37.
15. Дубровська Т, Онопченко Г., Худобець О. Відкриваємо острів знань // Історія України. — 2006. — №18. — С. 14 — 17.
16. Єфименко Т. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення історії та правознавства // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2007. — № 7. — С. 31-36.
17. Жаріков В. З досвіду використання мультимедійних технологій на уроках історії // Історія України. — 2010. — № 9. — С. 13-15.
18. Карташова Л. А. Формування ІТ-готовності як нової якісної характеристики учителя суспільно-гуманітарних дисциплін // [Електронний ресурс] Режим доступу: www.knlu.kiev.ua/?AC=361&pp=12

19. Карташова Л. А. Роль веб-технологій у підвищенні ефективності діяльності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2008. — № 5. — С. 19-22.
20. Ладиченко Т. Електронний педагогічний програмний засіб з історії — новий крок в оволодінні навчальним матеріалом // Історія в школах України. — 2005. — №4. — С. 35-39.
21. Лапінський В. Навчальне середовище нового покоління й особливості навчально-виховного процесу//Інформатика. — 2007. — № 41-42. — С.16-21.
22. Литвинова С. Г. Інформатизація сучасної освіти // Інформатика в школі. — 2009. — № 9. — С. 16-18.
23. Методика навчання історії в школі // О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. — К. , 2005. — 328 с.
24. Мокрогуз О. П. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні історії / О. П. Мокрогуз // Науковий вісник Миколаївського державного університету: Збірник наукових праць. — Випуск 24 : Педагогічні науки / За заг. Ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. — Миколаїв : МДУ, 2009. — С. 76-87.
25. Мокрогуз О. П. Мультимедійна презентація в системі засобів навчання // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2009. — № 8. — С. 21-24.
26. Морзе Н. Як навчати вчителів, щоб комп'ютерні технології перестали бути дивом на уроці? // Режим доступу: <http://www.cipre.edu.ua>
27. Морзе Н. В., Вембер В. П. Використання електронного підручника за умов класно-урочної системи навчання // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2008. — № 7. — С. 25-30.
28. Морзе Н. В., Глазунова О. Г. Моделі ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання у вищому навчальному закладі / Н. В. Морзе, О. Г. Глазунова // [Електронний ресурс]Режим доступу: http://www.awu.nauu.kiev.ua/events/200806agora./2008_uzbekistan_report_ua.pdf
29. Морзе Н. В. Система методичної підготовки майбутніх вчителів інформатики в педагогічних університетах [Текст] : дис. д-ра пед. наук: 13.00.02 / Морзе Наталія Вікторівна ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К. , 2003. — 605 с.
30. Морозов М. Н, Герасимов А. В., Курдюмова М. Н. Совместная образовательная деятельность школьников на основе компьютерных сетей // Школьные технологии. — 2010. — № 1. — С. 79-83.
31. Мультимедиа в образовании: специализированный учебный курс / Бент Б. Андерсен, Катя ван ден Бринк; авторизованный пер. с англ. — М. : Дрофа, 2007. — 159 с.
32. Національна доктрина розвитку суспільства // Книга вчителя історії, етики, основ правознавства / Упоряд. Р. І. Євтушенко, О. В. Гавлетова. — Х. , 2006.
33. Несторенко О. В. Інформаційне суспільство і масова інформаційна просвіта // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2004. — № 4. — С. 5-11.
34. Острів знань // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ostriv.in.ua/index.php>

35. Патаракин Е. Д. Социальные сервисы Веб 2.0 в помощь учителю. — Москва, 2006. — 56 с.
36. Проценко Г. О. Веб 2.0 — нові можливості Інтернету//Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2007. — № 6. — С. 15-18
37. Побережник О. Джерела інформації. Засіб активізації пізнавальної діяльності учнів // Історія України — 2014. — № 4(40). — С. 8-11
38. Свистунова Т. М. Проблема формування інформаційної культури школярів в умовах становлення Інтернет-суспільства // Інформатика в школі. — 2010. — № 12. — С. 2-12.
39. Степанова Н.М. Використання інформаційно-телекомунікаційних технологій на уроках суспільствознавчого циклу. — Черкаси: Видавництво ОПОПП, 2011. — 56 с.
40. Тарасенко О. Роздуми про нагальність застосування інноваційно-інформаційних технологій в освіті // Історія України. — 2007. — № 39. — С. 8-12.
41. Угрин Л. Я. Формування інформаційної культури та розвиток громадянської освіти // Режим доступу: <http://www.cen.iatp.org.ua/virtual/>
42. Худобець О. Інтернет і підліток — культура спілкування та залежність // Історія України. — 2006. — № 19. — С. 15-18.
43. Худобець О. Новітні інформаційні технології: навчити учителя//Історія України. — 2006. — № 17. — С. 18-22.
44. Цимбаленко Г, Щербаченко В. Розвиток громадянської культури учнів за допомогою Інтернет-форумів // Вісник програм шкільних обмінів. — 2004. — № 22. — С. 14-19.